

Hős vagy áruló? A digitális kor skizofréniája

Önmaga előtt is titkosította magát. Mondhatnám, szellemként lebegett a felkutatott (titkos, letagadott) anyagok, a laptop és a világháló (no meg a titkosszolgálatok figyelme) között. Edward Snowden élete a digitális korszak csapdájának, kockázatainak és hadiállapotainak foglalta. Már gyerekkorában játszott a géppel: apja egy Commodore 64-et hozott haza, a srác még írni is alig tudott, de elkezdte piszkálni azt a micsodát, ami a tévé képei helyett furcsa jeleket sugároz a monitorján, és szinte magától jött rá, hogyan kell értelmes betűket egymás mellé rakni és a képernyőre felvinni. Vagyis írni még nem tudott, de a számítógépet már kezelte. Innen indult, és a 21. század zseniális programozója, no meg hackere és kriptográfusa, a digitális kor felvilágosodásának élharcosa lett belőle.

De máris előrerohantam a történetben. Snowden katonáskodott, aztán esti tanfolyamon szert tett az IT-hez szükséges tudásanyagra (középiskolai, egyeteme végzettsége sincs), autodidakta mindentudó lett a szakmában. Mert zseni. Később felfedezte a titkosszolgálat, bevette a seregbe, nem közvetlenül, hanem a Dell cég alkalmazottjaként, mintha csak úgy véletlenül esett volna be a CIA-közösség körébe. Igazi Y generációs srác volt (1983-ban született), a 9/11-es terrortámadás (2001) megrázta, ám hatására – ill. az akkori felderítés gyenge pontjait tapasztalva – bele-

mélyedt a számítógépes rendszerek működésének világába, még húszéves sem volt. Pár év alatt a digitális kultúra teljes körképének birtokába került, mind a hardver (gépek, kutyuk stb.) működését, teljesítményét, kijátszását, mind a programok, algoritmusok kezelését illetően. Vagyis Snowden már húszévesen a cyberwar (interneten folyó háború) titkos fortélyainak tudora lett. A titkosszolgálatoknak úgy kellett egy ilyen fej, akár egy falat kenyér.

Nem mesélem el az életútját, meg az internethez, a felhőhöz, a titokvilághoz fűződő szerelmét sem. A lényeg, hogy Snowden a korszellem vezéregyénisége lett. Csak egyetlen sztorit emelek ki korai tapasztalataiból. A CIA akkori főnökét, Ira „Gus” Huntot csodálta tudásáért, szabadszájúságáért, a tőle leszívható titkok forrásaként tisztelte, kezelte. Egy alkalommal Gus előadást tartott újságíróknak és szakembereknek, és egy fürkész kérdésre lazán elejtette azt, hogy a világon mindenkit le tudnak hallgatni, mert ma már mindenkinek van okostelefonja, e-mailje, vagy fenn van a Facebookon, és a cég is rendelkezik olyan licencekkel, amikkel e platformokhoz hozzá tud férni. Sőt, a lezárt, becsukott telefon tartalmát is ki tudják böngészni, a titkosított levelezést meg tudják fejteni, szóval az ő szemükben az adatok tekintetében mindenki meztelen. További kérdésre még azzal is dicsekedett, hogy nemcsak a bangla-

desi terroristákról tudnak mindent, de az amerikai állampolgárok magánbeszélgetéseinek (fényképeinek, levelezési titkainak, szerelmi ügyeinek) is tanúi lehetnek. Mindenkit „látnak”, jegyeznek, adatait raktározzák. Az amerikai állampolgárok titkaiban fűrödhetnek – a titkok tulajdonosainak tudtán kívül.

Ez utóbbi ütött szeget Snowden fejébe. Pontosán ismerte az amerikai alkotmányt, családfáját az első telepeseikig, azaz az alkotmányt fogalmazó generációig vissza tudta vezetni, ezért érzékenyen érintette az a dicsekvés, amit a titkosszolgálat, Gus Hunt előadott. Mert idézni is tudta az 1787-es alkotmány ama paragrafusát, miszerint az állam vagy a kormányhivatal, rendőrség, titkos nyomozó hatóság stb. nem nyúlhat bírói engedély nélkül az amerikai állampolgárok tulajdonához, lakásán belüli holmikhoz a kutakodó természetével, márpedig a 21. században az adatok – magánbeszélgetés, fénykép, barátok nevei, IP-címek, titkosított e-mailek – éppoly tulajdonnak számítanak, mint a heverő, a féltett könyveid a polcon vagy a kertkapun belüli gyümölcsstermés. Némi turkálás után rájött, hogy a legfelsőbb bíróság is engedélyt adott a titkosszolgálatoknak a magánszféra ilyen, bírói engedély nélküli, ad hoc alapon történő, önkényes, törvénytelen felkutatására és – ami még rosszabb – eme adatok rögzítésére a végtelenségig. És ez nagyon nem tetszett neki.

Korábban is voltak kételyei, de mikor bekerült a szolgálat belső körébe előbb Japánban, majd még titkosabb rendszergazdaként egy hawaii bunkerben, az Alagút nevű titkos, a háború alatt repülőgépgyárnak használt műhelyben, ahol ő lett a

főnök, az ő kezén futott át Japánból Amerikába, Európából a Távól-Keletre az adattömeg. Belülről látta, hogyan működik a rendszer, micsonda törvénytelen, alkotmányellenes módon bánnak hazája állampolgáraival. Első pillantásra semmiség az egész: aki nem követ el valamilyen bűncselekményt, annak tök mindegy, hogy a kormány, a hivatal, a szolgálat stb. látja-hallja, hogy mit csinál, kik a barátai, miket olvas. Csakhogy a „megfigyelés rendszere” ennél jóval veszélyesebb manőver az egyes emberek számára. A magánszféra ilyen mélységű felszámolása a karrier elbukásába, családi tragédiába is torkollhat. Mert a Cég által megszerzett titkos adatok (lehallgatások, levélfelbontások, fotók kimásolása, olvasmányok listázása, baráti kör feltérképezése, az emberek mozgásának szoros követése) olykor, ha a Cég vagy a főnökség úgy akarja, balhét is okozhatnak.

Snowden arra is rájött, hogy nemcsak a titkosszolgálat jut hozzá a szenzitív adatokhoz, hanem az óriás adatkezelő cégeket (Google, Amazon) is rá tudja kényszeríteni arra, hogy az általuk megszerzett titkos anyagokat osszák meg a Céggel, a Cég pedig eladhatja, piacra dobhatja azokat. Ebből sokféle galiba támadhat. Például egy nő elmegy az állásinterjúra egy magáncéghez, és ott rákérdeznek, miért volt szüksége mesterséges megtermékenyítésre. (Hoppá: honnan tudnak ilyesmit, ez otthon is a legszigorúbb titok...) Itt mégis el kell mondania, hogy gyermeket akar. Kész a bomba: a vállalat nem kíván gyerekes nőket alkalmazni – karrier megtörve. Vagyis a Cég és „a piac” kezében vannak a legtitekosabb adataink – egészség-

ügy, pénzügy, szerelmünk fülébe suttogott szavaink, levéltitkaink, ártatlan fotóink, vásárlási szokásaink stb. –, s mind olyan adat, amivel zsarolni lehet a kiszemelt embereket, vagy egyszerűen csak tönkre lehet tenni őket jogilag, emberileg, és ha kell, a közéletben is.

És nincs védekezés. Említettem, hogy a zsebben hordott telefon becsukott állapotban is „fel tud jelenteni”, hogy hiába töröld a laptopodról a naplóbejegyzést, az a gépen (illetve a felhőben, titkos tárolókon) megmarad, mert az *internet nem felejt*. Snowden külön fejezetet szentel a törlés lehetetlenségének: nehogy azt hidd, hogy a Del gomb megnyomása eltünteti a kompromittáló nevet, címet, fényképet stb. Ha kiveszed a memóriatárolót (SSD-t), és összetöröd, tán akkor előbbre jutsz a titkos adat megsemmisítésében, de az a „felhőben” még mindig ott van, onnan pedig az isten se tudja kitorölni a kompromittáló adatot. Amit aztán – kellő időben – ellened tudnak fordítani.

Az ilyen tapasztalatok szaporodtak, és Snowden egyre jobban beleásta magát e titoktárba és a közvélemény elől elcsaklizott világba. Arra gondolt, hogy ezt az *alkotmányellenes játékot* nyilvánosságra kell hoznia. Tudja, hol van, milyen veszélyekkel jár ez, s talán a titkosszolgálati karrierje biztosíték rá, hogy el is higgyék neki, amit figyelmeztetésképp mond a világnak.

Csakhogy az ilyen nyilvánosságra hozatal nem is olyan egyszerű, mint ahogy elgondoljuk. Kezdetben újságoknál próbálkozott. A *The New York Times* épp abban az időben, 2013 körül bukott le azzal, hogy kiadta az egyik „whistleblower” (vészharangkongató) nevét. A nagy lapok

tehát kiestek, már csak azért is, mert az újságírók némi magyarázat után rájöttek, hogy ez veszélyes művelet számukra is, börtönbe kerülhetnek, mert rájuk húzzák a hazaárulás vétségét. Hosszas keresgélés után ütközött bele Laura Poitras-be, a *Citizenfour* tévéinterjú készítőjébe, és Glenn Greenwaldba (ő írta meg először a vészjelző fiú történetét *No Place to Hide Edward Snowden, the NSA and the US Surveillance State*¹ című 2014-es könyvében). A kiválasztás elve fantasztikus trükk volt: olyan újságírókat keresett, akinek már volt ügye a titkosszolgákkal, sőt a rendőrséggel, a bíróságokkal, mert azokat már nem zaklatják. Persze ők is a saját bőrüket vitték a vásárra.

Ezután következett több száz-ezer dokumentum kimentése a rendszerből, majd a másolás egy minimemóriára, ami persze lassú és eléggé lebukásveszélyes időjáték volt. Snowden ugyanis olyan antik gépet szerzett be, amelyiknek nincs memóriája, ezen gyűjtötte össze a sok-sok fájlt, mert ezen nem lehet visszakeresni, hogy ki használta. Innen másolta mikro-SSD-re az egész „cuccot”. Majd jött a menekülés az „alagútból” (a NSA hivatali részlegéből), egyáltalán Hawaiiiról. Nem mesélem el, hogyan tudta átcsempészni az irdatlan adattömeget a négyszeres biztonsági korlátokon, a fémdektorokon, a kukkoló elektronikus szemeken. Oliver Stone 2016-os filmje (*Snowden*) izgalmasan mutatja be a trükkök sorát. Aztán búcsú a szabad élettől, szerelmétől, Lindától. Az úti cél Hongkong, ahol átmenetileg

¹ Az NSA a legfelső szintű titkosszolgálat: National Security Agency, Nemzetbiztonsági Szolgálat – A. M.

befogadták, majd mikor már terhére volt az ottaniaknak, Moszkvába repült tovább. Közben angol lapokban látott napvilágot az a több százezer dokumentum, amit „kilopott” a Cégtől (2013) a polgárok magánéletének tökéletes gyarmatosításáról, az amerikai alkotmányt alapjaiban sértő módszerekről. Ez volt az ő vádbeszéde. Kitért a botrány, és elkezdődött a halálos játszma utolsó előtti felvonása. Snowden tudta, hogy ha nem mentik fel, életfogytiglanos lehet a rács mögött.

Bocsánat, csak most kezdek a könyv legfontosabb tézisének vizsgálatába: a titkos adatok közreadásának morális és jogi alapkérdésébe, vagyis a köznép ébresztésére, a tekintetben, hogy kémkedik ellenük a saját kormányuk. A kérdés így hangzik: Snowden ezzel a tetteivel hazaáruló vagy az emberiség megmentője, a naiv közvélemény ébresztője? *Hazaáruló:* mikor belépett a titkosszolgálat kötelékébe, vagy amikor még csak külső (fedett) szerepet játszott, aláírta a Céggel a titoktartási szerződést, a közreadott dokumentumok egyike-másika pedig – bár ennek kizárására törekedett – állítólag ügynökhálózatok munkáját leplezte le, szolgálatukat végző munkatársakat hozott kegyetlen helyzetbe. Vagy *hős?* Mert korábban még a Cégnél dolgozó szakemberek legtöbbször sem vette észre, hogy amit csinálnak a civil társadalom (elsősorban az amerikai állampolgárok) magánéletével, adataival, fotóival, az alkotmány- és törvényellenes. Én ez utóbbira szavazok, szerintem az autodidakta kibernetikus a hős prototípusa: ez a harmincéves fiatalember odadobta az életét, jövőjét, szerelmét, csak hogy a jónép végre felébredjen, s legyen tisztában azzal, mit hozott rá a digitális

kor vívmányait alávaló célokra használó titkosszolgálat. (A CIA persze a terrorizmus elleni harc prioritásával védekezett, ami nevetéses, ha azt vesszük, hogy hatmilliárd ember magánéletét gereblyézik át, de a legismertebb terroristákat nem tudták megtalálni. Na, jó, utólag lecsaptak rájuk, de a kár, amit okoztak, hihetetlen méretű volt...)

Megtehetette volna, hogy a közreadott leleplező dokumentumokról törli a „kibányászó”, vagyis a saját nevét. „Tudtam – írja –, hogy ha nem sikerül megfosztanom a dokumentumokat az azonosító információktól, gyanúba keveredem miattuk, mihelyt az újságírók feloldják a titkosítást, és megnyitják őket. De az is aggasztott, hogy ha a megfosztom a dokumentumokat a metaadatoktól, kétségessé válhat azok hitelessége. Mi a fontosabb: a személyes biztonság vagy a közérdek? Eltartott egy darabig, hogy lenyeljem a békát. Vállaltam a kockázatot, és érintetlenül hagytam a metaadatokat.”

Könyve megírásával óriási kockázatot vállalt. Úgy vélte, hogy az 2013-as publikálás botránya, jogi, titkosszolgálati balhéja már lecsengett, ezért megírhatja élete és tevékenysége történetét. (Persze óvatos volt – mint egy interjúban kifejtette –, a legtitkosabb manővereit nem fecsegte ki még a könyvében sem: majd ha netán amerikai bíróság elé kerül az ügy, akkor fogja ezeket kitergetni, bízva a törvényhozás tisztességében.) Szóval úgy vélte, megírhatja már élete „orosz rulettjét”, nem fog akkora botrányt kelteni vele. Vagyis ha az oroszok megunják kényszer-száműzetését, haza is mehet Amerikába. Legfeljebb végigcsinálja az ellene folytatott eljárást. Nem így

történt. A könyv (2019-es) megjelenésével újra fellángolt a „hazaárulás”, a Snowden-gyűlölet. A másik oldalon pedig a civil jogok védelmének falanxa, az öt hősnék tartók tábora sorakozott fel. Snowden e két tábor közé szorulva várhatja most, hogy mi lesz a sorsa. Lehet, hogy Moszkva meg akar szabadulni tőle, lehet, hogy otthon már a reptéren letartóztatják, és várhatja perét netán évekig.

Vállalta a kockázatot az igazságért. Családja évszázadokra visszamenőleg tengerészekből, hajósokból, katonatisztekéből állt, egyik nagyszülője részt vett egy kegyetlenkedő, azaz törvényeket lábbal tipró kapitány elleni tiszti lázadásban. Társaival a szolgálati út betartásával írtak egy beadványt, persze lesöpörték az asztalról. De aztán addig forszíroz-

ták az ügy jogszerű elbírálását, amíg a legfelsőbb bíróság igazat nem adott nekik: pedig közben börtönbe is zárták őket, megalázták, árulónak nevezték mindnyájukat. Szóval ez az örökség is ott volt Snowden patrióta döntésében.

Hadd említsem csodálatomat a fordító (Tomori Gábor) munkája iránt: nemcsak gyors volt, hanem a digitális világrend új nyelvezetének precíz tudója, magyarra ültetője, elmagyarázója is. Sokat tanulhatunk tőle a krimi olvasásával mai világunk, a digitális kultúra szemiotikájából.

Edward Snowden: Rendszerhiba. Fordította **Tomori Gábor.** Budapest, 2019, 21. Század Kiadó. 399 oldal, 3816 forint.

páratlan oldal

www.es.hu

IRODALMI ÉS POLITIKAI HETILAP

**Kattintson
a www.es.hu-ra!
SMS-sel is
előfizethet!**

PUBLICISZTIKA,
FEUILLETON,
PRÓZA, INTERJÚ,
VERS, VISSZHANG,
KÖNYVKRITIKA,
MŰBÍRÁLAT,
GALÉRIA